

DE LEESKRING

Een stevige handreiking

In elke gemeente of parochie wonen deelnemers aan leeskringen. Alleen weten we dat niet van elkaar. Tussen de kerkelijke en literaire wereld zijn niet zo veel verbindingen. Daarom is een leeskring rond de zeven thema's van de werken van barmhartigheid zo uitdagend. Want met literatuur kom je in de wijde wereld terecht. De gekozen boeken behandelen die thema's ruim met steeds ook een vraag naar de verbinding. Maar neem er vooral de gedichten, liederen, foto's schilderijen, songs, verhalen en statements uit het Werkschrift ZEVEN bij. En kijk wat er dan gebeurt. Elke groep heeft (andere) mogelijkheden. Neerlandicus en ervaren docent Margot de Wit schreef deze handleiding. Als laatste onderdeel vele praktische tips bij het opzetten en houden van een leeskring. Doe er uw voordeel mee.

Indeling van deze handreiking

Pagina	Inhoud
1.	Inleiding en inhoud
2.	De lijst met boeken
3.	<i>Hongerigen voeden</i>
4.	<i>Dorstigen te drinken geven</i>
7.	<i>Vreemdelingen herbergen</i>
10.	<i>Naakten kleden</i>
14.	<i>Zieken bezoeken</i>
16.	<i>Gevangenen bezoeken</i>
18.	<i>Doden begraven</i>
20.	Praktische tips Leeskring

Thema 1 HONGERIGEN VOEDEN

**Roman: *Wij zijn licht* van Gerda Blees
Podium Uitgeverij, 2020**

Info schrijfster

Gerda Blees (1985) is niet alleen schrijfster maar ook dichteres. Ze volgt de richting autonome beeldende kunst aan de kunstacademie. *Wij zijn licht* is haar eerste roman. De recensies waren lovend. Het boek werd genomineerd voor de Librisprijs 2021.

Voor deze roman vond Blees inspiratie in een feitelijke gebeurtenis: in een woongroep probeerden de bewoners zonder voeding te overleven. Een van hen stierf. Deze gebeurtenis leidde tot deze fictieve roman.

Het boek is vernieuwend qua perspectief: elk van de 25 hoofdstukken heeft een andere 'wij-verteller', waarvan de meeste ook nog eens niet-menselijk zijn. Vanwege dat laatste gewaagde niet-menselijke perspectief, wordt zij in een recensie een 'schrijver met lef' genoemd. Blees onderzoekt graag de grens tussen waanzin en gezondheid.

Het boek begint met de dood van Elizabeth, maar het boek gaat niet over haar, maar over hoe de mensen om haar heen leven. Zij denken dat zij zonder voeding kunnen leven. Maar zijn ze gek? Blees: "Je kunt ook zeggen dat ze op één deel van de werkelijkheid een rare blik hebben. Ik zie het meer als een zoektocht naar geluk van ongelukkige mensen, een zoektocht naar het eind van hun lijden."

Wij zijn licht gaat over wat er kan gebeuren als je de regie over je eigen leven uit handen geeft. Blees: "Ik denk dat zoiets kan gebeuren als mensen zich isoleren, in combinatie met internet. Daar kun je elk verhaal geloofwaardig presenteren. Dat is een gevaarlijke combinatie: kwetsbare mensen die geen echte mensen om zich heen hebben met die ideeën via internet."

Discussietips:

1. Hoe hebben jullie de opzet van de roman met 25 verschillende 'wij-vertellers' ervaren? Met welk 'wij' identificeer je je het meest? Wat vinden jullie van het idee om niet-menselijke vertellers te laten optreden die kunnen waarnemen en oordelen?
2. Wat is de motivatie van Melodie geweest om de woongroep te starten denken jullie? Wat zochten de verschillende leden bij de woongroep? In hoeverre heeft het leven in de groep hen veranderd?
3. De drie politiemensen hebben ieder een eigen kijk op de gebeurtenissen. Welke visie spreekt jullie het meeste aan en vinden jullie het meest overtuigend?

4. In hoofdstuk 17 is 'Het verhaal' aan het woord. Deze verteller levert onder andere kritiek op de schrijver en de lezer. Hoe denken jullie over die opmerkingen? In hoeverre krijgt 'Het verhaal' gelijk met de voorspellingen over het verdere verloop?
5. In hoeverre is er sprake van een delict? Is er sprake van schuld in juridische en/of morele zin en zo ja: wie heeft/hebben er schuld?
6. De roman eindigt met Muriël die 's nachts aanstalten maakt om te vertrekken. Wat denken jullie dat zij zal doen?
7. In hoeverre zien jullie in dit boek verbinding met de opdracht uit Matteüs 25 om de hongerigen te voeden?

Bronnen:

www.hebban.nl/spot/de-leesclubassistent : met veel informatie, achtergronden en nog meer discussietips. Bij de Inhoudsopgave De Leesclubassistent/Hebban.nl kun je een overzicht vinden van de boeken waarbij De Leesclubassistent veel leesclubtips aanbiedt, o.a. ook over *Wij zijn licht*.

In Boekenpost, nummer 169 (september/oktober 2020) is een uitgebreid leesclubdossier rond Gerda Blees en dit boek opgenomen.

Thema 2: DORSTIGEN WATER GEVEN

Roman: *Dorst* van Amélie Nothomb
Xander uitgevers B.V. 2020

Info schrijfster

Amélie Nothomb is geboren in 1967 in het Japanse Kobe. Als dochter van een Belgische ambassadeur woonde ze achtereenvolgens in Japan, China, New York, Bangladesh, Birma en Laos. Op zeventienjarige leeftijd vestigt ze zich tenslotte op Belgische bodem, waar ze afstudeert met een licentie in de Romaanse filologie. Op haar zeventiende begint ze te schrijven. Zestien jaar later heeft ze reeds zevenendertig romans uit haar pen laten vloeien. Haar boeken werden in meer dan veertig landen uitgegeven en veelvuldig bekroond. *Dorst* werd genomineerd voor de Prix Goncourt 2019 en was in Frankrijk een enorm succes.

Momenteel woont en werkt Amélie Nothomb in Parijs. Met haar overmoedige optredens in de media, haar extravagante outfits, haar torenhoge, psychedelische hoeden en haar krasse boutades, wekt ze de nodige ergernis bij critici. Nothomb is een van de best verkopende auteurs in Frankrijk.

Bij Nothomb gaat het altijd om de gruwelen van de liefde en de genietingen van de oorlog, krioelt het van de gedochten en wijst alles steevast naar de kindertijd, die dankzij het schrijven kunstmatig kan worden opgerekt. Haar vroegste werk heeft

dezelfde surrealistische inslag en dezelfde tragische ondertoon en is in dezelfde laconieke, elliptische en compacte stijl geschreven.

Dorst is een zeer opmerkelijk boek; het is een monoloog waarin de auteur Jezus zelf aan het woord laat tijdens zijn laatste uren. Het verhaal begint bij het proces tegen Jezus. Maar liefst 37 mensen kwamen getuigen tegen de wonderen die Hij verrichtte. Ze waren helemaal niet gelukkig met het resultaat en eisten de doodstraf. Pilatus veroordeelde Jezus uiteindelijk tot kruisiging.

In afwachting van zijn kruisiging wordt Jezus in een kerker opgesloten. Daar blikt hij terug op zijn leven, de onrechtvaardigheden die er waren, zijn apostelen, zijn liefde voor Maria Magdalena en geeft Hij scherpe kritiek op God; Hij vindt dat zijn vader gefaald heeft.

De volgende ochtend wordt Jezus gezeseld en moet Hij zijn kruis dragen. Je voelt de pijn, de vernedering en zijn gedachten en bekommernis terwijl hij met de moed der wanhoop zijn kruis draagt.

Aan het kruis beseft hij zijn fouten en beschrijft hij terloops de geschiedenis zoals we die heden ten dage kennen. Zijn een na laatste woorden waren: "Ik heb dorst."

Discussietips:

1. Op de achterkant van het boek staat een citaat van Nothomb: "*Dit is mijn persoonlijke Jezus, en ik kon het schrijven ervan niet langer uitstellen.*" Wat is haar intentie om dit boek te schrijven volgens jullie en wat zou ze precies bedoelen met de woorden 'mijn persoonlijke Jezus'?
2. A. Bespreek met elkaar hoe Nothomb ervoor heeft gezorgd dat haar Jezus overkomt als een gevoelsmens, die heel menselijk is en geniet van menselijke geneugten.
B. Maar ook houdt Nothomb veel van Jezus zijn bijbelse statuur overeind. Waaruit blijkt dat hij wel degelijk de zoon van God is? Wat typeert zijn twijfel?
3. In dit boek komen nogal wat passages naar voren waarin de alwetende Jezus zegt dat er in de evangeliën iets heel anders zal komen te staan dan er in werkelijkheid gebeurde ("*De evangelisten waren niet bij me toen het gebeurde. En wat ze ook mogen beweren, ze hebben me niet gekend. Ik neem het hun niet kwalijk, maar niets is ergerlijker dan mensen die voorgeven je door en door te kennen onder het voorwendsel dat ze van je houden.*" P. 95).
A. Bespreek met elkaar een aantal van die fragmenten die zouden Afwijken van het evangelie.

B. Bespreek ook met elkaar de redenen die Nothombs Jezus geeft voor zijn eigen weergave en interpretatie. Zijn jullie het met hem eens wat dat betreft?

4. *“Uit mijn diepste wezen welt het verlangen op dat mij het beste typeert, mijn favoriete behoefte, mijn troef achter de hand, mijn ware identiteit, de redenen waarom ik het leven leuk vond en nog steeds vind: “Ik heb dorst”. Een verbazend verzoek. Daar had nog niemand aan gedacht. Hoe is het mogelijk dat die man die al uren helse pijnen uitstaat zo’n banale behoefte voelt? Als ik om een waaier had gevraagd, had hun verbazing niet groter kunnen zijn. Het bewijst dat ik ben gered: jawel, ondanks de ondraaglijke pijn kan ik nog genieten van een slok water. Op dat gebied is mijn geloof nog ongeschonden.”* (p.131 en hierover meer, zie t/m p.134).

Van het lessen van dorst maakt Nothomb een min of meer mystieke beleving. Hoe hebben jullie deze passages ervaren?

5. Op p. 100 spreekt Jezus een soort van ode op de liefde uit: *“En als ik zeg ‘als enigen’, dan bedoel ik dat mijn vader het niet weet. Hij heeft geen lichaam en het absolute van de liefde die Magdalena en ik voelen, wordt voortgebracht door ons lichaam zoals muziek ontspringt aan een instrument. Zulke belangrijke waarheden worden je pas geopenbaard als je dorst hebt, verliefd bent of sterft: drie bezigheden waar je een lichaam voor nodig hebt. De ziel is natuurlijk ook onontbeerlijk, maar in geen geval voldoende.”*

Hoe beoordelen jullie deze passage in het licht van de thematiek van het boek?

6. P.101: *“Die hele kruisiging is een miskleun. (.....). Dat is waar de schoen wringt. Jij (=God) weet niet wat liefde is. Liefde is een verhaal, je hebt een lichaam nodig om het te vertellen. Wat ik hier zeg, betekent niets voor jou. Als je eens wist hoe onwetend je was!”* (p.103)

Op p.101-103 uit Jezus nogal wat kritiek op zijn Vader. Hoe beoordelen jullie zijn uitlatingen? Zijn ze terecht?

7. De centrale vraag in de theologie van Bonhoeffer is: Wie is Jezus Christus voor ons vandaag?
- A. Bespreek onder andere vanuit die invalshoek in dit boek de functie van de personages van Simon van Cyrene en Veronica (P. 83-90).
- B. In hoeverre past deze roman binnen het thema van Geef de dorstigen water?

Eventueel extra:

Elke deelnemer kan een bepaald citaat uit dit boek voorlezen dat hem of haar aangenaam of onaangenaam heeft getroffen. Bespreek met elkaar de betekenis ervan.

Thema 3 **VREEMDELINGEN HERBERGEN**

Roman: *Pastorale* van Stephan Enter
Uitgeverij Van Oorschot, 2019

Info schrijver

Stephan Enter (1973) komt uit een reformatorisch gezin waar veel gelezen werd. Hij groeide op in Barneveld. Daarna studeerde hij Neerlandistiek en Keltisch in Utrecht. In 1999 debuteerde hij met de verhalenbundel *Winterhanden* bij Van Oorschot.

Met *Spel* (2007), een roman in verhalen, zette hij de ingeslagen weg voort: deels autobiografisch, vol sfeertekening, filmische stoffering, aandacht voor de lichtval en de natuur. Enter maakt werk van wat er omgaat in pubers en adolescenten. Hij houdt een vergrootglas op onaangename kanten van een christelijke dorpscultuur, zoals bekrompen burgerlijkheid. Zijn doorbraak kwam met *Grip* (2011), over drie mannen en een vrouw die elkaar gaan terugzien, twintig jaar nadat ze met hun studentenalpinistenclub op de Lofoten in Noorwegen waren, waar niets was wat het leek.

Na *Grip* en *Compassie* keert hij in *Pastorale* terug naar de wereld van *Winterhanden* en *Spel*: opnieuw wordt sectie verricht op Brevendal, het dorp van zijn jeugd – en een anagram van Barneveld. ‘En nu voor het laatst, ik ben wel klaar met het thema, zegt hij zelf.’

Discussietips:

1. In interviews verzet Enter zich tegen de interpretatie dat *Pastorale* een boek is over vrijheid. Voor hem is het een boek over wrok. Hoe hebben jullie deze roman gelezen?
2. Hoe verklaren jullie de titel van het boek?
3. A. Louise denkt en spreekt voortdurend in bijbelse bewoordingen. Als ze bijvoorbeeld kijkt naar de damp boven haar theekopje, ziet ze de geest op de wateren. Ook is er op veel plaatsen sprake van ironie, bijvoorbeeld op p.50: het draaien van een shaggy en de rol van de vrouw. Welke bijzondere voorbeelden hebben jullie nog meer aangetroffen in dit boek?

B. Stijl is erg belangrijk voor Enter, evenals de vele natuurbeschrijvingen. Volgens hem zit de spanning in *Pastorale* vooral in de taal en de psychologie van de personages. Hebben jullie dit ook zo ervaren?
4. A. Hoe hebben jullie de beschrijving van Louises afkeer van religie ervaren?

- B. Wat vinden jullie in het algemeen van Enters weergave van het christelijk milieu en zijn beschrijvingen van de geloofsopvoeding van een kind?
5. Oscar constateert als hij komt eten bij de familie Matupessy (p.143) dat deze mensen iets bezitten 'wat andere mensen in het dorp missen' en dat 'wat het ook was' hem had aangestoken. Hoe zouden jullie benoemen wat Oscar ervaart?
 6. In een interview met *Trouw* zegt Enter onder meer: "*De Molukse zaak was mijn uitgangspunt. Dit boek moest gaan over de onmacht en de woede die de Molukkers voelen omdat ze door iedereen zijn bedonderd, niet alleen door Nederland, maar ook door Indonesië en de Verenigde Naties.*" In hoeverre vonden jullie dit in *Pastorale* centraal staan? Hoe hebben jullie dit aspect van de roman ervaren?
 7. In hoeverre zien jullie in *Pastorale* verbindingen die te maken hebben met het thema vreemdelingen ontvangen?

Bronnen:

Stephan Enter te gast in *VPRO Boeken* van 10 november 2019.

Tzum-podcast over *Pastorale*.

De Hebban-leesclub rond *Pastorale*.

'De nerd en de atheïst' in *Trouw*, 2 november 2019.

'21 vragen aan...Stephan Enter' in *De Groene Amsterdammer*, 19 december 2019.

'Stephan Enters *Pastorale* is één groot afscheid van het thema' in *Volkskrant*, 8 november 2019.

Achtergronden:

- **Uit een privé-interview afgenomen door een kennis van Stephan Enter:**
*"Ik heb veel recensies gehad maar niemand heeft het thema benoemd waar het volgens mij over gaat. De NRC sprak vooral over vrijheid en in de Volkskrant ging het over afscheid van de jaren 80.
Volgens mij gaat het over wrok en dat zit 'm in twee zaken: Louise is heel boos dat men haar jeugd heeft afgepakt en daar kan ze niemand de schuld van geven; ze kan het niet van zich afschuiven want haar ouders dachten dat ze het beste deden voor hen.
Matupessy is boos over de valse voorwendselen die een deel van zijn leven hebben afgepakt. En de regering die ervoor verantwoordelijk was, is er niet meer.
En de vraag in dat boek is dus ook: hoe ga je met die woede om, want wrok is een gif waarvan je jezelf steeds een beetje toedient in de hoop dat iemand anders ziek wordt. Daar moet je iets mee. Daarover gaat dit boek."*

- **Is die wrok autobiografisch?**

(Uit interview ND) *'Ja, en de onmacht ook. Wie verongelijkt is, bijvoorbeeld bij een scheiding, kan boos zijn op de persoon van wie hij of zij scheidt. Bij een religieuze opvoeding is dat lastig, omdat je ouders de beste bedoelingen hadden, ze smeerden je niet met boze opzet iets aan. Als afvallige boos worden op iets abstracts als een kerk, is lastig. Zelfs op dominees kan ik niet echt boos zijn, die doen ook hun best. Wat doe je met je wrok, dat is de kern. Het is ook de vraag die meneer Matupessy zich stelt. Waar laat je je woede als het land dat je als KNIL-militair hebt gediend je wegstopt in een voormalig concentratiekamp. Pastorale handelt over geworteld zijn en wat te doen als die wortels rot blijken.'*

- **De geschiedenis van de Molukkers**

De Molukken zijn in het verre verleden eerst bezet geweest door de katholieke Portugezen. Deze vertrokken toen de VOC kwam. Veel Ambonezen werden hierna onderdanen van de protestantse VOC, die werden omgedoopt van katholiek tot protestant.

Doordat de prijs van kruidnagels laag was, namen de christelijke Molukkers vanwege de slechte economische omstandigheden, vaak dienst in het leger. Dit leger is op den duur Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) gaan heten.

Molukkers werden in het gehele Nederlands-Indische gebied ingezet ter handhaving van de orde en het gezag. Gedurende de eerste periode van de twintigste eeuw werd de relatie tussen de Nederlanders en de Molukkers steeds hechter. Een groot gedeelte identificeerde zich met het Nederlands-Indische gouvernement en met het Huis van Oranje.

Dit jaar is het precies 65 jaar geleden dat de eerste Molukkers arriveerden in Nederland. In totaal zouden in korte tijd zo'n 12.500 zogenaamde 'Ambonezen' naar Nederland komen.

Als tijdelijke oplossing werden deze Molukkers op diverse plekken in Nederland ondergebracht in voormalige Jodenbarakken, zoals kamp Westerbork. Dit was zeer menonwaardig. De KNIL-soldaten werden kort na aankomst door Nederland ontslagen uit dienst en stonden dus in een koud kikkerland vast tussen wal en schip. De voormalige KNIL-soldaten werkten hard en kregen van de regering een klein bedrag, zo'n 3 gulden per week, om van rond te komen. Dit was natuurlijk niet genoeg en daarom gingen velen van hen zwart werken bij de boeren in de buurt.

Vanaf 1960 werden er, verspreid over het hele land, zo'n 71 Molukse wijken door de overheid gebouwd. Hiermee zijn de Molukkers de enige bevolkingsgroep in Nederland met eigen specifieke wijken. De Nederlandse regering wilde dat de Molukkers zo snel mogelijk weer zouden vertrekken en richtte de wooncomplexen zo in dat een integratie of contact met Nederlanders onmogelijk was. Het duurde daarom tientallen jaren voordat de Molukkers een duidelijke rechtspositie kregen.

In tegenstelling tot wat veel mensen denken zijn zij dus geen vluchtelingen of arbeidsmigranten. De gezinnen hoopten te kunnen terugkeren zodra de RMS als officiële staat werd erkend. De Molukkers wilden wel terug, maar dan alleen gezamenlijk en naar een eigen Zuid-Molukse republiek. Voor Indonesië was dit onbespreekbaar en de machthebbers daar erkenden de RMS niet.

Tot op de dag van vandaag heerst op grote schaal het misverstand dat de Nederlandse regering ooit heeft beloofd Molukkers terug te brengen naar een eigen RMS, als dank voor hun strijd in het KNIL. Het gevolg van die verhalen over de 'valse belofte' is een versterking van emoties: verraad, vernedering, onmacht en frustratie.

In de jaren 70 werden er twee treinen gekaapt, een school gegijzeld en de Indonesische Ambassade bezet door kleine groepen jonge, Molukse fanatiekelingen. Hierbij vielen een aantal doden. Deze Molukse jongeren voelden zich genoodzaakt tot deze radicale acties om aandacht te vragen voor het RMS-ideaal; om alsnog een onafhankelijke republiek te creëren. Nederland had destijds aangegeven om de Molukkers daarbij te helpen, maar was deze belofte niet nagekomen. De jongeren voelden zich door Nederland in de steek gelaten

Tegenwoordig wonen er ongeveer 50.000 Molukkers in Nederland, waarvan zo'n 40% in aparte Molukse wijken.

Tot een verwachte terugkeer zou het nooit komen. Een gevoel van deceptie onder Molukkers is op zijn plaats, als je ziet hoe Molukkers jarenlang in het KNIL hun loyaliteit aan Nederland hebben bewezen, en die gunst nooit hebben teruggekregen.

Thema 4: NAAKTEN KLEDEN

Roman: *Keetje Tippel* van Neel Doff
Uitgeverij Aspekt B.V.

Opmerking: *indien mogelijk is het aan te raden om zowel het boek te lezen als de verfilming ervan te bekijken (Keetje Tippel, door Paul Verhoeven, 1975)*

Info schrijfster

Cornelia (Neel) Doff werd als derde van negen kinderen geboren in een arm gezin – er heerste gebrek aan alles, ook aan voedsel. Haar vader veranderde veel van baan en was vaak werkloos, wat ongetwijfeld aan zijn alcoholisme te wijten was. Eindeloos verhuisde het gezin van de ene naar de andere woning, eerst in en rond Buggenum, maar vanaf juli 1864 in Amsterdam.

Al vroeg moest Neel bijdragen aan het gezinsinkomen en de zorg voor haar broertjes en zusjes. Ze was hulpje bij apotheek Brandts, verkocht potten en pannen, was loopmeisje bij een hoedenmaker en werkte bij diverse huizen als meid. Wel ging ze korte tijd naar de Stads Armyschool. Naar eigen zeggen kwam ze als meid in aanraking met het werk van Multatuli, waarvan ze later delen in het Frans zou vertalen. In 1873 werd ze – vijftien jaar oud – door haar moeder en zus overgehaald om zich te prostitueren.

In 1874 verhuisde het gezin Doff naar België, in de hoop daar meer geluk te vinden. Neel vond werk in een Antwerpse fabriek van grondstoffen voor de hoedenmakerij. Een jaar later vertrok ze naar Brussel, waar ze haar geld verdiende als kunstenaarsmodel voor onder anderen James Ensor, Edouard Agneessens, Charles Samuel en Paul de Vigne. Als 'Emilie' werkte ze opnieuw in de prostitutie.

In een van de schildersateliers maakte Neel Doff kennis met de uitgever Fernand Brouez, en de twee kregen in 1885 een verhouding. Zij was inmiddels 27, hij twee jaar jonger. Brouez, een sociaal bewogen man uit de betere kringen, stelde haar in staat haar onderwijsachterstand in te halen. Vijf jaar lang betaalde hij haar privélessen Franse grammatica, dictie, geschiedenis, aardrijkskunde, Engels en Duits. Ook liet hij haar cursussen in voordrachtskunst, toneel en zang aan het conservatorium volgen.

Het heeft er alle schijn van dat Doff in deze periode een carrière in de podiumkunsten ambieerde. Het liep echter anders. Gestimuleerd door Brouez en al haar nieuw verworven kennis publiceerde Neel Doff in maart 1887 enkele Franse vertalingen van stukken uit het werk van Multatuli (o.a. uit de *Minnebrieven*). Deze verschenen in *La Société Nouvelle*, een door Brouez opgericht en uitgegeven tijdschrift. Ze ondertekende met 'Mlle CD' (voor 'Cornelia Doff').

Doff en Brouez woonden in die jaren niet samen. In 1893 nam Neel de vierjarige Johannes, het kind van haar broer Jan-Hubert, in huis. Het werd een mislukking. Na anderhalf jaar eisten de ouders hun kind terug omdat ze vonden dat hij te veel werd verwend. Ook haar eerste huwelijk werd geen succes: op 1 december 1896 trouwde ze met Brouez, maar enkele maanden later al besloten ze om niet onder één dak te blijven wonen. Brouez overleed op 3 juli 1900; tien maanden later hertrouwde Doff met een goede vriend van haar en Brouez, de advocaat Serigiers. Ook hij heeft socialistische overtuigingen. Het paar vestigde zich in Antwerpen.

Schrijverschap

In 1909 koos Neel Doff, ruim vijftig jaar oud, voor een schrijvend bestaan. Om afstand tot haar armoedige Nederlandse jeugd te scheppen, zou ze echter uitsluitend in het Frans publiceren. Ze maakte aantekeningen in notitieboekjes en schoolschriften waarbij ze de linkermarge van de bladzijden openliet voor taalkundige verbeteringen van Serigiers. Zo begon ze aan *Jours de famine et de détresse*, een verslag van haar kinderjaren dat als feuilleton verscheen in *La Nouvelle Revue*. De afleveringen ondertekende ze met 'Neel Doff'. Najaar 1911 verscheen het in boekvorm en het had meteen succes: het werd zelfs genomineerd voor de Prix Goncourt.

In 1912 verbleef Doff enige tijd in Parijs, waar ze voor het dagblad *Comoedia* verhalen schreef die zich afspeelden in het prostitutiemilieu en die ze in 1913 bundelde onder de titel *Contes farouches*.

In Genk (Belgisch Limburg) had het echtpaar Serigiers-Doff een zomerhuis, Les Houx. Daar werkte Neel Doff tussen 1916 en 1918 aan wat haar bekendste boeken zouden worden: *Keetje* (1919) en *Keetje Trottin* (1921). Hierin beschrijft ze in verhaalvorm haar jaren als adolescent en jonge vrouw. Ook de boeken die ze hierna nog zou publiceren, zoals de roman *Angelinette* (1923), zijn geïnspireerd op haar eigen jeugdervaringen.

Al enige jaren voor de dood van Serigiers, in april 1930, leefde Doff gescheiden van haar man: hij woonde in Antwerpen, zij in Brussel, al bleef ze haar zomers

doorbrengen in Genk. Juist in het jaar dat Serigiers stierf, kreeg de 72-jarige Doff alom erkenning als schrijfster. Dat jaar verschenen herdrukken van *Keetje* en *Keetje Trottin* en wijdde de *Courrier Littéraire* een dossier geheel aan haar schrijverschap. Ook werd ze genomineerd voor de Nobelprijs voor literatuur. Op 26 juli 1930 werd ze in België benoemd tot officier in de Kroonorde.

Het laatste boek van Doff, *Quitter tout cela! suivi de Au jour le jour* (1937), is een dagboek over de natuur in Genk. In haar laatste jaren liet de gezondheid het afweten. Op 14 juli 1942 overleed Neel Doff in haar huis in de Brusselse wijk Elsene, waarschijnlijk aan de gevolgen van een nierziekte.

Reputatie

In Frankrijk werd het werk van Neel Doff met veel lof onthaald, maar in België was de pers minder enthousiast. Niettemin werden de Franse *Keetje*-boeken daar nog in 1999 en 2002 herdrukt. Er zijn vertalingen in het Spaans (1923; 1932), Engels (1930), Russisch (1947) en Duits (1982).

Mogelijk was het realisme van haar boeken debet aan het langdurige gebrek aan belangstelling van Nederlandse kant, vooral omdat het rauwe leven dat Doff beschreef zich voor een belangrijk deel afspeelde in Nederland. Hier kwam Doffs werk, na één vertaling in 1915, pas in de jaren 1970 in de belangstelling. Echt bekend werd ze toen de speelfilm *Keetje Tippel* (1975) van Paul Verhoeven uitkwam, met in de hoofdrol Monique van der Ven.

In de literatuurgeschiedenis van Nederland is Neel Doff nog altijd een wat omstreden figuur, waarschijnlijk omdat ze in het Frans schreef. Haar naam ontbreekt in vrijwel alle literatuurhistorische en biografische naslagwerken.

Discussietips:

1. Bespreek met elkaar die fragmenten uit *Keetje Tippel* die het meest/minst indruk hebben gemaakt.
2. Vergelijking boek en film:
Als je afgaat op de intenties van de schrijfster en de filmmaker is er sprake van grote verschillen. Paul Verhoeven maakte de film in 1975. In 2002 zegt hijzelf daarover: "*Voor een evenwichtige invalshoek tussen goed en kwaad op een situatie die overwegend kwaad is, is het beter om wat ouder te zijn. Keetje Tippel zou ik liever nu hebben gemaakt dan toen ik hem destijds maakte.*"
 - A. Wat zijn de meest in het oog vallende verschillen wat betreft de bedoeling van de schrijfster en de filmmaker? Welke aspecten zouden nu door Verhoeven meer nadruk hebben gekregen?
 - B. Bespreek met elkaar de overeenkomsten en andere verschillen die in boek en film volgens jullie naar voren komen. Denk daarbij ook aan de belangrijkste personages, de tijdgeest en de daarbij behorende sfeer e.d.

3. Keetje wordt op een gegeven moment model voor schilders en beeldhouwers. Voor de beeldhouwer Charles Samuel staat ze model voor 'Nele', de gezellin van Tijn Uilenspiegel. Mogelijk ook voor Félicien Rops want een van haar hoofdstukken in *Jours de famine et de détresse* is getiteld *Voici, votre fille monsieur Cabanel*. Dat is eveneens de titel van een gravure van Rops waarin een oude matrone een jonge, naakte maagd aanprijst aan een oudere geilaard 'Meneer Cabanel':

In die artistieke kringen van de bohème voelt Keetje zich thuis: het gaat er non-conformistisch aan toe. Schoonheid is er belangrijk. Zo ontdekt ze (weer) een andere wereld. Immers als jong meisje maakte ze al kennis met de literatuur waardoor zij de rauwe realiteit van haar niet gewilde naaktheid enigszins wist te ontvluchten.

A. Bespreek met elkaar die fragmenten in het boek die daarnaar verwijzen.

4. In een recensie wordt van haar gezegd: '*Zij was overal en altijd een vreemdelinge*'. Bespreek met elkaar in hoeverre jullie het met deze uitspraak eens zijn.
5. De twee echtgenoten van Doff verkondigden socialistische overtuigingen.
 - A. In hoeverre komen die ideeën ook in haar boek naar voren? Is er sprake van een maatschappijkritische roman?
6. Hierna volgt het laatste gedeelte uit het boek:

"In mijn kamer merkte ik dat de vrouw me bleef achtervolgen, ook nu ze weg was... 'je mantel van minstens vijfhonderd frank,' had ze gezegd... hij heeft het viervoudige gekost, maar vijfhonderd frank waren voor haar al een immens fortuin... en waarom heb ik dat gezegd: 'Die sterven van de

honger...’ ook zónder dat had ik in mijn kast het geld klaarliggen om mijzelf vol te hangen met strikjes en prulletjes, of om kantjes te kopen voor vriendinnen die ze helemaal niet nodig hadden... ‘Die sterven van de honger...’ waarvoor dat onvruchtbare, stenen medelijden? Waarvoor die tranen in mijn ogen? Omdat ik de haat en de honger verraden had? Omdat ikzelf die vrouw had kunnen zijn? Bevangen door een panische angst probeerde ik mijn verleden voor eens en altijd van me af te schudden, het uit mijn leven te scheuren met al zijn vernedering en woede...

Maar nee.”

- A. Bespreek met elkaar de gevoelens die Keetje in dit einde naar voren laat komen, met name ook de laatste woorden. Is haar angst wat dat betreft terecht vinden jullie? Hoe zou die het beste weggenomen kunnen worden?
7. Heden ten dage zijn er nog talloze jonge Keetje Tippels, ook in Nederland. Het werk van de barmhartigheid ‘Naakten kleden’ is helaas nog steeds volop nodig.
- A. Bespreek met elkaar de connecties, de overeenkomsten en de verschillen van het seksuele misbruik uit de tijd van Neel Doff en die van ons.
 - B. Hoe zou het werk van de desbetreffende barmhartigheid volgens jullie nu het beste ingevuld moeten/kunnen worden?

Thema 5 ZIEKEN VERZORGEN

Roman: *Ik kom terug* van Adriaan van Dis
Uitgeverij: Atlas Contact, 2016

Info schrijver

Adriaan van Dis (1946) is de schrijver van veel romans, verschillende reisverhalen en literaire non-fictie. Zijn werk is in vele talen vertaald en werd veelvuldig genomineerd en bekroond. In 2015 ontving hij de Constantijn-Huygensprijs voor zijn gehele oeuvre. In datzelfde jaar werd de roman *Ik kom terug* bekroond met de Libris Literatuur Prijs. Zijn Indische jeugd komt veelvuldig terug in *Nathan Sid*, *Indische duinen*, *Familieziek* en *Ik kom terug*. Al tijdens zijn studie was Van Dis redacteur bij de NRC. Landelijke bekendheid kreeg hij als televisiepresentator in het VPRO-praatprogramma *Hier is Adriaan van Dis*.

Ik kom terug gaat over een sterke, afwerende, zwijgzame moeder tegenover een gevoelig en hunkerend kind dat zich altijd een buitenstaander voelde. De moeder begint, na een lang leven van zwijgen en buitensluiten, opeens te praten tegen haar zoon – aarzelende ontboezemingen over grensoverschrijdende liefde, verraad en

drie oorlogen. Hij, een romanschrijver, mag haar biograaf worden, maar er is een voorwaarde: hij moet haar een zachte dood bezorgen.

Het gevecht om een kist tussen moeder en zoon in de openingsscène is tekenend voor wat volgt. Deze kist is de metafoor voor wat de zoon wil weten en de moeder niet kwijt wil. De eerste en laatste zin van het boek tekent hun beider leven: *“We stonden tegenover elkaar, mijn moeder en ik”*, culminerend in de kernzin: *“Jij een verhaal, ik een pil”* (p.76).

Met het notitieblok in de hand reist Van Dis in de maanden voor haar overlijden met zijn moeder door Nederland naar bekende plekken en onbekende familieleden. Zo ontfutselt hij haar de verhalen over haar familie, haar echtgenoten, haar ervaringen in de beide wereldoorlogen, herinneringen die zij altijd voor hem verborgen heeft gehouden.

Als reactie op haar ervaringen vlucht zij in de esoterie. Afstoten en aantrekken, maar ook afstand nemen en afstandelijkheid bepalen hun relatie. Respect en verantwoordelijkheidsgevoel winnen het uiteindelijk.

Discussietips:

1. A. Welk beeld hebben jullie van moeder en zoon? In hoeverre hebben jullie dit beeld al lezend bijgesteld?
B. En in hoeverre lijken moeder en zoon op elkaar? Tot welke ontdekkingen en conclusies komt de zoon op dit punt?
2. *Ik kom terug* is door de uitgever aangekondigd als tragikomische roman. In hoeverre klopt die typering volgens jullie? Zo ja, vinden jullie dat ernst en humor in balans zijn met elkaar?
3. A. Van Dis zegt in een interview: “Ik heb me enorm schuldig gevoeld over wat ik schreef. Want het is een boosaardig boek, ik laat mijn moeders kwaai kanten zien”. Hoe beoordeelt u dit schuldgevoel?
B. In een ander interview zegt Van Dis dat hij als hij schrijft zichzelf iets wil uitleggen. Bij dit boek vroeg hij zich af of hij wel van zijn moeder hield. Welk antwoord of welke antwoorden geeft het boek? En wat is jullie mening wat dat betreft?
4. De verteller Van Dis schrijft ook nadrukkelijk over de fysieke onttakeling van de moeder. De schrijver Van Dis rekent op kritische reacties op dit punt: mag een schrijver dit een naaste aandoen? Hoe denken jullie over deze vraag en hoe hebben jullie de betreffende passages ervaren?
5. *“Ging ik te ver?”* (p.209) vraagt de ik-figuur zich af als hij zijn moeder vragen stelt over haar ervaringen in Nederlands-Indië. Wat is jullie antwoord op die vraag? Zal de zoon het gebeurde ooit kunnen begrijpen en ‘in zinnen persen’ (p.231).
6. *“Dat is de ouderdom”, zei ze sarcastisch, “je karakter slijt niet als je ouder wordt, het kookt in, de kern komt boven. We worden allemaal een*

bouillonblokje van onze eigen soep.” Zijn jullie het met de uitspraak van de moeder eens?

7. Vinden jullie dat de zoon, overeenkomstig de opdracht uit Matteüs 25, zijn zieke moeder goed heeft verzorgd?

Bronnen:

“Adriaan van Dis schrijft zijn moederboek” in Humo, 4 november 2014.

“Adriaan van Dis tekent leven stervende moeder op” in AD, 6 december 2014.

Thema 6 GEVANGENEN BEZOEKEN

Roman: *Een van ons* van Christine Otten
Uitgeverij De Geus, 2020

Info schrijfster

Christine Otten (1961) debuteerde in 1995 met *Blauw metaal*, dat werd genomineerd voor de Debutantenprijs. Met haar roman *De laatste dichters* uit 2004 brak ze door naar een groot publiek. Het boek werd genomineerd voor de Libris Literatuurprijs en bewerkt tot een theatervoorstelling.

In 2008 verscheen *Als Casablanca* en in januari 2010 de spraakmakende roman *In wonderland*. In 2011 schreef Otten (samen met fotokunstenaar Erik Kessels) het Boekenweekessay. In 2013 verscheen de familieroman *Om adem te kunnen halen*, die zeer lovend werd besproken. In mei 2014 verscheen haar nieuwe roman *Rafaël*.

Otten kan bogen op een eigenzinnig literair oeuvre en is bedenker en auteur van de *Gevangenis Monologen*, theatervoorstellingen gebaseerd op de verhalen van gedetineerden. Sinds drie jaar begeleidt ze een schrijfgroep van langgestraften in de

Penitentiare Inrichting Zuyder Bos in Heerhugowaard. Ze is gehuwd en heeft twee volwassen kinderen.

Discussietips

1. Bespreek met elkaar de titel van het boek. Welke twee (of meer?) betekenissen zijn mogelijk?
2. In het boek is sprake van een wisselwerking tussen de schrijfstijlen die Otten hanteert om twee perspectieven, die van Luc en Katrien, uit elkaar te houden. Hoe ervaren jullie die verschillende schrijfstijlen?
3. Gedurende het werk zie je deze twee schrijfstijlen steeds dichter naar elkaar toe groeien. Waarom zou Otten dat zo gedaan hebben?
4. Tijdens een van de dagen van een workshop wordt het thema 'vrijheid' behandeld, en wordt duidelijk dat vrijheid voor eenieder een andere betekenis heeft.

A. Wat betekenen begrippen als vrijheid en toekomst voor iemand die levenslang gestraft is? Wat is jullie visie daarop?
B. Welke omschrijving van de deelnemers spreekt jullie het meeste aan?
5. De roman verwijst herhaaldelijk naar de belangrijke rol van herinneringen. Centraal staan bijvoorbeeld de grens tussen waarneming en fantasie en de waarde van herinneringen. Herinneringen zijn altijd gekleurd, maar in dit boek bewerkstelligt de gevangenis een extra vertekening, zodat je de indruk kan krijgen dat de deelnemers ook nog eens gevangen zijn in hun eigen herinneringen.

A. Hoe hebben jullie dat ervaren en welke passages zijn daarbij van belang?
6. Otten: "*Nergens word je zo met jezelf en elkaar geconfronteerd als in de gevangenis. Op een plek waar we als samenleving 'het kwaad' proberen te isoleren, ontmoette ik juist vertrouwen en liefde. Zo'n ervaring dwingt je naar jezelf en je eigen (voor)oordelen te kijken. Lezers van Een van ons gun ik een dergelijke levens-veranderende ervaring.*"

A. Bespreek en evalueer met elkaar of er bij jullie wel/niet sprake is van zo'n ervaring.
7. '*Een van ons*' is geschikt om vooraf gelezen te hebben bij het werk van de barmhartigheid 'Gevangenen bezoeken'.

A. Van welke tips, ervaringen en aandachtspunten die in dit boek impliciet maar ook expliciet naar voren komen, kan iemand gebruik maken als hij of zij zich in wil zetten voor deze barmhartigheid?

7. Thema **DODEN BEGRAVEN**

Roman: *Alleman* van Philip Roth

Uitgeverij De Bezige Bij, 2018

Opmerking: *Het is aan te raden om bij dit boek de (vertaling van) Elckerlyc te lezen. In dit middeleeuwse allegorische toneelspel moet Elckerlyc verantwoording van zijn leven afleggen, een thematiek die ook in Alleman naar voren komt. Elckerlyc is een afgeleide van Everyman, de naam van een verzameling Engelse theaterstukken uit de vijftiende eeuw. Het zijn allegorische stukken, ook wel 'moraliteiten' genaamd. Ze werden opgevoerd op begraafplaatsen en het thema is steevast verlossing. De moraal was altijd: werk hard en je gaat naar de hemel. Philip Roth liet zich voor Alleman inspireren door zo'n anoniem toneelspel.*

Info schrijver

Philip Roth (1933-2018) is de geschiedschrijver van de moderne erotiek genoemd. Maar seks was niet zijn enige obsessie: zijn vele romans handelen over liefde, literatuur, dood en het Amerikaanse bewustzijn. Hij is Amerika's meest gelauwerde auteur. Hij wordt beschouwd als een joods-Amerikaanse schrijver.

Sinds zijn publicaties ontving hij een even grote hoeveelheid agressieve beschuldigingen als aanhankelijkheidsbetuigingen. Het feit dat bij hem als bij geen ander schrijver en werk lijken samen te vallen, lokten extreme reacties uit.

In een interview vertelt Roth dat hij twee hele dagen had doorgebracht op een kerkhof om te zien hoe de graven gedolven werden. Jaren geleden had hij besloten nooit aan de dood te denken. Hij had natuurlijk mensen zien sterven zoals zijn ouders, maar toen een goede vriend overleed, ervoer hij het als een complete schok. Hij was een leeftijdgenoot. Dit was de aanleiding om *Everyman* oftewel *Alleman* te schrijven over de dood en over doodgaan. Dit is zijn zevenentwintigste roman.

Discussietips:

1. De omslag van het boek is bewust helemaal zwart gehouden, afgezien van een dunne rode lijn die de titel vormt. Sommigen vinden dat het daardoor op een bijbel lijkt. Roth zelf vindt dat het op een grafsteen lijkt. Hoe kijken jullie tegen dit omslag aan?

2. Het allerbelangrijkste woord in *Alleman* is 'andersheid'. Dat gevoel van andersheid overvalt een talentvolle cursiste van Alleman:
 - A. Hoe omschrijft zij dit gevoel?
 - B. Ook Alleman valt ten prooi aan dit gevoel van andersheid als hij merkt dat niets hem nog nieuwsgierigheid of bevrediging schenkt. Waar wordt hij zich bewust van en tot welk besef en inzicht komt hij?
3. Alleman ontmoet bij zijn onkreukbare dochter veel warmte die hij bij anderen mist. Tot welk inzicht komt hij door haar onbaatzuchtige karakter?
4. Roth heeft in zijn boek een paar treffende metaforen verwerkt die gezien kunnen worden als verwijzingen naar de dood. Denk daarbij aan diamantjes in de juwelierszaak van Allemans vader die zo belangrijk zijn voor de jonge Alleman, evenals het beeld van het horloge dat steeds terugkeert in het verhaal.
 - A. Welke functie vervullen deze metaforen met betrekking tot de thematiek van het boek?
 - B. Zien jullie nog meer van dergelijke metaforen?
5. Roth is de schrijver over de buitenwereld en de binnenwereld en hoe die op elkaar inwerken. *Alleman* concentreert zich op het innerlijk van de gemiddelde Amerikaanse man. Net als in de middeleeuwse Elckerlyc wordt Roths doorsneeman vanaf zijn jeugd telkens weer overvallen door de dood, die hem rekenschap en verantwoording over zijn leven vraagt. Veel van Elckerlycs reisgezellen, zoals Gezelschap, Vrienden en Tgoet (=het bezit), haken bij hem af op zijn tocht door het leven naar de onherroepelijke dood. Alleen de zieke Deugd belooft hem te begeleiden tot in en na het graf. Deze Deugd oftewel de deugdzaamheid, het geweten, sterkt weer aan na Elckerlycs berouwvol inzicht en nadat hij boete heeft gedaan.
 - A. Op welke wijze voert Roth zijn ongelovige Alleman naar de rand van het graf?
 - B. Welke overeenkomsten en verschillen signaleren jullie in beide werken? Welke invloed hebben de verschillende tijdgeesten daarbij?
6. Volgens recensent Graa Boomsma is het credo van het boek een kalenderwijsheid voor iedereen: '*Je kunt het leven niet overdoen. (...) Neem het leven zoals het komt.*'
 - A. Zijn jullie het met deze uitspraak eens?
 - B. Zijn er andere uitspraken in dit boek die ook als credo kunnen fungeren?

7. Op welke wijze komt in de middeleeuwse Elckerlyc en in Alleman de barmhartigheid van de doden begraven tot uitdrukking? Tot welk besef komen beide hoofdpersonen en hoe verzoenen zij zich met hun identieke lot?

PRAKTISCHE TIPS VOOR LEESCLUBS

Als u graag in een leesclub met anderen over boeken van gedachten wilt wisselen, heeft u twee mogelijkheden: u kunt zich aansluiten bij een leesclub die al functioneert óf u kunt zelf het initiatief nemen om een leesclub op te richten.

We geven hieronder meer informatie en praktische tips voor wie begint met een leesclub en voor wie de gang van zaken in een al bestaande leesclub eens tegen het licht wil houden. Belangrijk punt vooraf: er bestaat niet zoiets als één ideale manier van werken. In veel gevallen is het een kwestie van uitproberen, evalueren en zo nodig bijstellen. Voorop staat natuurlijk dat u een werkwijze volgt waarbij iedereen zich prettig voelt. De ene leesclub stelt meer prijs op een gestructureerde aanpak dan de andere. Dat neemt niet weg dat u hopelijk uw voordeel kunt doen met de volgende zaken die hier worden aangestipt.

DE DEELNEMERS

Werving

Wanneer u zelf het initiatief neemt voor het starten van een leesclub, heeft u uiteraard andere deelnemers nodig. Hoe vindt u die? Natuurlijk kunt u in de eerste plaats gericht mensen in uw omgeving benaderen van wie u vermoedt dat zij belangstelling hebben. Er zijn heel wat leeskringen die bestaan uit vriend(inn)enclubs.

Een andere mogelijkheid is dat u een oproep formuleert en vraagt of u deze mag ophangen in bijvoorbeeld de bibliotheek of boekhandel, of op andere plaatsen waar mogelijke belangstellenden komen, zoals volksuniversiteiten. Ook het tijdschrift *boekdelen* biedt de mogelijkheid om in de maandelijkse e-mailnieuwsbrief een oproep te plaatsen.

Wanneer u als initiatiefnemer bepaalde verwachtingen en doelen heeft, formuleer die dan in uw oproep. Streeft u naar een groep die tot diepgravende literaire analyses komt of vindt u het sociale aspect juist heel belangrijk?

Aantal

Uit hoeveel leden moet een leesclub bestaan? Er bestaan kleine leesclubs van vier leden en grote van 24 leden die tot ieders tevredenheid functioneren. Maar in de praktijk zien we dat veel leesclubs tussen de acht en twaalf leden tellen. Wordt de groep groter dan twaalf leden dan kan het een hele toer worden om de discussie enigszins ordelijk te laten verlopen.

EEN EERSTE BIJEENKOMST

Kennismaking

U heeft belangstellenden gevonden voor deelname aan 'uw' leesclub. Een logische volgende stap is dan dat u een eerste bijeenkomst organiseert. Dat biedt deelnemers de gelegenheid om kennis te maken met elkaar. Ook zo'n kennismaking kan al gebeuren aan de hand van boeken: laat iedereen iets vertellen over zijn leesvoorkeuren of vraag de deelnemers een van hun favoriete boeken mee te nemen naar de bijeenkomst.

Neem bij deze gelegenheid de tijd om een goed beeld te krijgen van elkaars verwachtingen over het deelnemen aan een leesclub. Zijn de verschillen niet te groot als het gaat om interessegebieden, genres, gewenste diepgang van de discussies en behoefte aan sociale contacten?

Afspraken

Een kennismakingsbijeenkomst als deze biedt uiteraard de gelegenheid om afspraken te maken over een aantal praktische zaken waar we hieronder nader op ingaan.

WAAR, WANNEER, HOE VAAK?

Plaats

Een van de zaken waar u een besluit over moet nemen is de locatie waar de bijeenkomsten van uw leesclub zullen plaatsvinden. Dat kan een vaste locatie zijn buiten de privé-omgeving, bijvoorbeeld als bibliotheek of buurthuis daar mogelijkheden toe bieden. Maar vaak zullen bijeenkomsten plaatsvinden bij een van de leden thuis.

Uiteraard is het van belang als de bijeenkomst zich afspeelt in een aangename omgeving. Een flinke tafel waar boeken en aantekeningen op gelegd kunnen worden is prettig, evenals voldoende licht, ventilatie en een geschikte temperatuur.

Tijd

Een ander praktisch punt om afspraken over te maken is uiteraard dag en tijdstip van de bijeenkomsten. In de praktijk duurt een bijeenkomst vaak een uur of twee.

Frequentie

Hoe vaak uw leesclub bijeenkomt is een ander aandachtspunt tijdens de kennismaking. Een besluit daarover hangt natuurlijk af van de tijd die de leden willen investeren in het lezen van boeken en het voorbereiden van bijeenkomsten. Soms leidt dat tot maandelijkse leesclubavonden, vaker is er sprake van bijeenkomsten om de zes tot acht weken. De zomermaanden juni tot en met augustus zijn door vakanties vaak geen geschikte maanden voor het plannen van bijeenkomsten.

Wanneer uw leesclub vooral via de bibliotheek boeken betreft, zal de uitleenperiode ook een rol spelen bij het vaststellen van de frequentie.

WERKWIJZE

Gespreksleiding

Een leesclubbijeenkomst is uiteraard een informele zaak, maar om een vruchtbare discussie te krijgen zal het gesprek toch in goede banen geleid moeten worden. Er moet dus iemand zijn die de rol van voorzitter of gespreksleider vervult.

Er zijn leesclubs die dat overlaten aan een externe begeleider, bijvoorbeeld een medewerker van de bibliotheek of iemand die literatuurwetenschap gestudeerd heeft. Andere opties zijn dat een van de leden van de leesclub fungeert als vaste voorzitter of dat er per bijeenkomst een andere gespreksleider is.

Tip: laat de gastvrouw/gastheer van een bijeenkomst niet tegelijkertijd de rol van gespreksleider vervullen. Het verzorgen van koffie, drankjes en hapjes vergt immers al de nodige aandacht.

Taakverdeling

Er zijn meer taken te verdelen voor een bijeenkomst dan alleen de gespreksleiding, vooral in de voorbereiding (zie hieronder). Ook daarover kunnen afspraken gemaakt worden. Zoals bij iedere vergadering geldt ook hier dat een goed verloop van de bijeenkomst een gezamenlijke verantwoordelijkheid is, niet alleen van de voorzitter. Het is niet vanzelfsprekend dat de gespreksleider ook inhoudelijke informatie verstrekt of een inleiding houdt. Sterker: het is juist aan te bevelen als de gespreksleider zich kan beperken tot een 'technisch' voorzitterschap en vooral het verloop van de discussie in de gaten houdt.

Vorbereiding van bijeenkomsten

Het belangrijkste deel van de voorbereiding is uiteraard dat de deelnemers aan de discussie het boek lezen waarover gesproken zal worden. Daarnaast is het handig als er, indien al niet gegeven, vooraf (nog meer) informatie wordt gezocht over boek en schrijver. Verder kan een afspraak zijn dat steeds een of meer leden een korte inleiding of presentatie verzorgen rond het boek. Of iemand neemt het op zich om zo nodig nog meer discussiepunten te bedenken.

Informatie over boek en auteur die door de voorbereiders wordt verzameld, kan vooraf aan alle leden ter beschikking worden gesteld. Een andere optie is om dit

achtergrondmateriaal achteraf uit te delen, zodat iedereen vanuit de eigen ervaring praat, niet beïnvloed door het oordeel van recensenten. Een derde mogelijkheid is dat de gespreksleider de documentatie bij de hand houdt om het gesprek van nieuwe impulsen te voorzien als dat nodig is.

Naast deze meer inhoudelijke taken moeten er ook praktische zaken geregeld worden: verspreiden van informatie, inrichten van de ruimte e.d.

DE BIJEENKOMST

Opbouw

Er zijn diverse mogelijkheden om een bijeenkomst te structureren en het kan de moeite lonen om verschillende vormen uit te proberen. Een mogelijkheid om de bijeenkomst te beginnen, is het maken van een rondje langs de deelnemers waarbij iedereen beknopt (eventueel door het toekennen van een cijfer) zijn of haar mening geeft over het voorliggende boek.

De bespreking kan bestaan uit de discussietips die onder elk boek hierna is vermeld. Daarbij kan nog als extraatje gekeken worden naar literaire aspecten als stijl, structuur, perspectief, thematiek en dergelijke, het nog meer uitwisselen van leeservaringen en het ventileren van meningen. Uiteraard kunnen deze zaken in de praktijk door elkaar lopen. De gespreksleider zal er echter op proberen te letten dat de discussie bij het boek blijft.

Wanneer begonnen is met een 'meningenrondje' kan het een aardig idee zijn om dat aan het eind van de discussie te herhalen. Vaak zijn deelnemers door de bespreking geattendeerd op zaken die ze nog niet hadden ontdekt.

DE GESPREKSLEIDER

'Een mooi boek'

Een mening geven over een boek kan lastig zijn, met als gevolg dat deelnemers blijven steken bij algemene aanduidingen als 'een mooi boek'. Om een bijeenkomst bevredigend te laten verlopen, is het zaak om te proberen invulling te geven aan zo'n algemeen oordeel. Het vaststellen vooraf welke punten besproken zullen worden, kan daarbij helpen, evenals het stellen van gerichte vragen door de gespreksleider.

Het nadenken over waarom men een boek mooi vindt, kan verschillende kanten opgaan. Via gerichte vragen kan de gespreksleider helpen om gedachten op dit punt te formuleren. Heeft de waardering te maken met literaire aspecten als stijl en structuur, is er vooral waardering voor het maatschappelijk relevante thema of is het met name de herkenbaarheid die een boek oproept, die maakt dat iemand een boek 'mooi' vindt.

Zwijgers en pratens

Over boeken die mensen persoonlijk raken, is het niet altijd even makkelijk praten en daarom is het van belang dat de leesclub een plaats is waar alle deelnemers zich op hun gemak voelen. Een gespreksleider kan te maken krijgen met leden die vlot van de tongriem zijn gesneden en graag hun mening geven, maar ook met meer terughoudende, bedachtzame deelnemers. Wanneer de gespreksleider zich echt kan concentreren op het ‘technisch voorzitterschap’, het leiden van de discussie, kan hij/zij zich ook meer rekenschap geven van non-verbale signalen die mensen in een discussie of vergadering vaak ‘uitzenden’. Denk aan de bescheiden deelneemster die voorover buigt en zo de indruk wekt wat te willen zeggen of aan het zuchtende en fronsende lid in het gezelschap dat lijkt af te haken. Beiden wil je als gespreksleider bij de discussie houden.

Een schuchtere deelnemer die men wil stimuleren om wat te zeggen, kan men beter een gerichte vraag stellen (‘Vind je de hoofdpersoon sympathiek?’), of een vraag waarmee de aangesprokene kan reageren op de mening van een ander, dan een algemene vraag naar de gevoelens die het boek bij hem/haar oproept. Het kan een stimulans zijn voor de stille deelnemer als de gespreksleider later nog eens teruggrijpt op iets dat deze heeft gezegd.

Het omgekeerde komt ook voor: een deelnemer die nauwelijks tot zwijgen te brengen is. Als gespreksleider kun je zo iemand als laatste het woord geven of diens inbreng kort samenvatten, om te laten zien dat het beknopter kon. Maar een deelnemer die veel weet van het thema of die zich zeer verbonden voelt met het boek, kun je als gespreksleider ook wat ruimte geven. Bijvoorbeeld door deze persoon de inleiding te laten verzorgen (waarvan de lengte vooraf wordt afgesproken).

Als het niet loopt

De gespreksleider heeft taken die te vergelijken zijn met die van de voorzitter van een vergadering: deelnemers het woord geven, samenvatten en afronden, de tijd in de gaten houden en dergelijke. Over vergadertechniek is veel geschreven, het kan nuttig zijn om eens een boekje hierover te raadplegen. Een belangrijk verschil met zakelijke vergaderingen is uiteraard wel dat er geen besluit genomen hoeft te worden of eensluidend oordeel nodig is. Sterker: een unaniem oordeel over een boek, zeker in het beginstadium, kan de bijeenkomst van een leesclub meer kwaad dan goed doen. De mogelijkheid bestaat dan dat het snel gedaan is met de discussie. Een gespreksleider die zich al te enthousiast toont over een boek, kan hieraan overigens bijdragen. Maar hij/zij kan de discussie ook stimuleren door juist met wat kritische noten of prikkelende stellingen te komen als alle deelnemers zeer positief zijn.

Alle inspanningen ten spijt kan het gebeuren dat een discussie niet loopt. Een gespreksleider kan daar maar beter op voorbereid zijn. En het mooiste is natuurlijk als ook de deelnemers rekening houden met die mogelijkheid. Wanneer alle vragen besproken zijn, alle aansprekende fragmenten voorgelezen, kan het nodig zijn een ‘konijn uit de hoge hoed te toveren’. Enkele mogelijkheden:

- Het lezen en bespreken van een gedicht dat verband houdt met het besproken boek.
- Het attenderen op (literaire) actualiteiten.

- Het bekijken van een fragment uit de verfilming van het besproken boek.

MEER WETEN?

Over organisatie en functioneren van leesclubs

Literatuur

Drewes, Inge. *Lezen en leesclubs*. Pearson Lifestyle, 2006. ISBN 9789043012089.
Hockx, Frank. "Als we gaan rouleren, ga ik eraf" : samen verantwoordelijk voor functioneren leeskring'. -*delen : tijdschrift voor lezers en leeskringen* Jrg. 4 (2004) nr. 2, p. 8-10.

Leesgroepen in de bibliotheek : een praktische gids. Vlaams Centrum Openbare Bibliotheken, 2006. Brochure met tips en praktijkvoorbeelden.

Praktijkboek voor leeskringen. NBLC/Davidsfonds/Clauwaert, 1997. Niet meer in de handel, wel aanwezig in veel bibliotheken.

Diverse bibliotheken hebben beknopte handleidingen of informatiefolders met praktische tips beschikbaar voor leesclubs.

Bureau Senia ondersteunt de oprichting van nieuwe leesgroepen van senioren, in samenwerking met lokale afdelingen van ouderenorganisaties en bibliotheken. Senia biedt ook beknopte achtergrondinformatie en discussietips bij een beperkt aantal boeken. Meer informatie op www.senia.nl.

Tijdschrift

Het magazine *Boekenpost* brengt verrassende artikelen over al het moois uit de literaire wereld. Zie daarvoor: www.boekenpost.nl

Internet

Alle openbare bibliotheken bieden toegang tot een aantal databanken van Biblion Uitgeverij die veel informatie bevatten over boeken en schrijvers. De *LiteRom* biedt boekrecensies uit dag- en weekbladen, de *UittrekselBank* biedt roman-analyses en algemene beschouwingen over leven en werk van auteurs. Deze databanken zijn alleen in de bibliotheek te raadplegen. U hoeft hiervoor geen lid te zijn van de bibliotheek.

De voorwaarden voor het gebruik en het maken van prints kunnen per bibliotheek verschillen.

Op www.boekentaal.info is materiaal te vinden dat jaarlijks wordt gemaakt voor ongeveer 300 leeskringen.